

Blaumaņa Ērgļi, Blaumaņa Vidzeme. Cilvēks, vide un laiks rakstnieka darbos

Benedikts Kalnačs

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Madonas novada bibliotēka, 2023. gada 18. oktobris

Blaumanis un latviešu rakstniecības tradīcija

- Pazudušā dēla tēmu latviešu literatūrā aizsāk Juris Neikens stāstā “Bāris” (1866), to attīsta Rūdolfs Blaumanis novelē “Pērkona negaiss” (1887) un lugā “Pazudušais dēls” (1893).
- Laulātā drauga meklējumus aizsāk Apsīšu Jēkabs stāstā “Iegātnis” (1885), Blaumanis stāstā “Brīnuma zālīte” (1893).
- Svarīgākais, ka Blaumanis agrāko **pieredzi izvērtē un sper soli tālāk**, turklāt dažādos virzienos. Viens no piemēriem ir rakstnieka attieksme pret apkārtējo vidi, konkrētajiem vērojumiem – apstākļos, cilvēkos, valodā.

Roberts Klaustiņš par romānu «Mērnieku laiki»

- «Kaut piebaldzēni populāri un slaveni, bet viņi, pirms likti “Mērnieku laiku” celtnē, laisti caur Kaudzīšu intelekta astru sietu: viss piebaldzēniskais, ārējais, redzamais, taustāmais, ko saucam par *etnogrāfisko, vietējo kolorītu*, kā pārejošs laists pelavās [...], **paturēts un nacionālā, ne piebaldzēniskā garā atveidots *garīgais veidols***. [...] **Daži atstātie sīkumi lietoti, lai tie raksturotu tipu. Neviena mājas vārda, nedz īsta vārda, nedz pieskaņas tiem. Kas nevilšus ievērpies vēstījumā, tas tipiski latvisks vai arī tipizēts. Tēlošanas garā un paņēmienu Kaudzīši strauji nošķiras no īstā piebaldzēnu etnogrāfa, naivā naturālista Austrīņa**, kas izlieto vienīgi īstus notikumus, apdzejo katru ezeru, sauc mājas un cilvēkus īstajos vārdos, apraksta savas mājas dzirnavas, pat skuju skupnīti, sētu, dārzu un visu to īstā piebaldzēnu valodā. Austrīņš nekautrējās saņemt mazu nepatikšanu ar kaimiņu saimniekiem, nosaukdams tos īstos vārdos utt.»

Reinis un Matīss Kaudzītes un Rūdolfs Blaumanis

- **Blaumaņa darbos ir gan brāļu Kaudzīšu tendence vispārināt, gan etnogrāfiskais un konkrētais, tie uzrunā ar apkārtējās vides pazīšanu.**
- To apliecina saiknes: (1) Blaumanis un Braki; (2) Blaumanis un apkārtējie cilvēki; (3) Blaumanis un vietvārdi; (4) Blaumanis un tautas valoda.

Līvija Volkova par pieredzi Brakos

- «**Brakos** Blaumaņa daiļrade mani paņēma galīgi. Uzkrīta: bet, paga, “Indrāni” tik apbrīnojami sakrīt ar Braku apkārtni. Tur ir Lejas aka, Pirtsgrava, Mālkalniņš, kuru Edvarts grib norakt. Dīķis, par kuru vecie Indrāni Zelmiņai saka: “Var jau no dīķa ūdeni tējai ņemt.” Bet Zelmiņa nes ūdeni no lejas akas, jo tur ūdens nāk iz zemes, no avotiņa. Noliņa mežābeles, protams, vairs nebija, bet bija atvasītes. Saprotiet, kad šādā veidā viss sāk rādīties kopā, tas kļūst ārkārtīgi interesanti.»

Indrānu tēvs par savu sētu

- Sēklu tīrumā kaisīt var visur pasaulē. Zeme paliek zeme, ar viņu Vidzemē vai Igaunios. Bet tas māla paugurs tur noras malā, tā upīte pirts gravā, tas sērmūkslīts te ceļmalā — tie pieder tikai Indrāniem. Noroc to pauguru, aizlaid to upīti citur, nocērt to kociņu, un tu būsi sapostījis šīs mājas dvēseli! Sakiet — vai tie vairs ir Indrāni vai kāda sveša mala?

Cilvēki, valoda, vietvārdi

- Daudzos darbos Blaumanis ierosmi smēlies no **konkrētiem cilvēkiem**, ar kuriem nonācis saskarsmē Braku mājās un citur.
- Komēdijā “No saldenās pudeles” ir daudzkārt vairāk **senlaicīgu vārdu, neparastu, tautā runātu izteicienu** nekā Blaumaņa prozas darbos, jo tā ir tautā lietotā valoda.
- “Skroderdienās Silmačos” līgotāji nāk no **tuvākajām apkārtnes mājām** – Vanagiem un Dzelzkājām. Arī tirdzniecība un citi notikumi risinās turpat apkārtnē – Meņģeļos (Jurjānu dzimtas mājās) Joske pulvera neesot pārdevis.

Blaumaņa tēlotā vide

- Blaumanim tā reizē ir **vispazīstamākā, aptaustāmā apkārtnē**, kur konkrēti izrēķināmi visi attālumi; un tāpat arī pamats vispārinājumam, tādām attiecību risinājumam, kurā neskaitāmas paaudzes ieraudzījušas ko **atpazīstamu, arhetipisku**.

Juris Neikens un brāļi Kaudzītes

- **Neikena** skats tiecas pietuvināties tuvākās apkārtnes norisēm. Viņš samērā tieši balstās šajos vērojumos un literārajos darbos izmanto noskatītas, daļēji arī konstruētas situācijas, lai atklātu **konkrēta notikuma norisi un ar to saistīto morāli**.
- Līdzīgi arī **brāļi Kaudzītes** izmanto vielu, ko viņiem piedāvā apkārtējā sadzīve un notikumi. Tomēr viņi, atrazdamies Piebalgas sabiedrības viduspunktā, par savu vairāk vai mazāk apzinātu **mērķi ir izvirzījuši tipizāciju**. Tādā kārtā ir radīti dzīvi, vēl pēc pusotra gadsimta ar **spilgtām īpašībām atmiņā paliekoši cilvēki, kas reizē pārstāv arī kādu konkrētu tālaika sadzīves un sociālo pārvērtību iezīmi**.

Rūdolfis Blaumanis

- Blaumaņa radītajiem **cilvēkiem piemīt daudz savstarpēji pretrunīgu īpašību, kas rada to novērtējumu sarežģītāku, tēlus – mūsdienīgākus.**
- Rakstnieks galvenokārt **cenšas saskatīt un izcelt tēloto cilvēku spējas un talantu, tostarp arī radošo potenciālu.**
- Viņa darbos ir daudz konkrētu **apkārtnes** vērojumu, taču attiecībām piemīt arī **universālas**, ikvienam atpazīstamas iezīmes.
- Unikālā sava laika izjūta Blaumaņa tēlojumā savieno **dzimtenes mākslu ar literāro un sabiedrisko modernitāti.**